

nava — kot je že iz naslova knjige razvidno — gledanja zahodnoevropskih diplomacij in ZDA na jugoslovansko-sovjetski konflikt ter genezo jugoslovansko-sovjetskih odnosov po drugi svetovni vojni. Ta aspekt je izjemno pomemben, pa ne samo zato, ker je bil Zahod še nekaj mesecev po izbruhu spora prepričan, da je Jugoslavija najbolj vdan sovjetski satelit, temveč tudi zato, ker je spor daleč presegal odnose znotraj socialističnega tabora in dobival vse bolj poteze dogodka svetovnega pomena. Pri tem velja poudariti, da je Zahod na omenjeni spor gledal z vidika blokovske razdelitve sveta in ni hotel razumeti globokih sprememb znotraj vzhodnega dela onkraj železne zaves; istočasno pa se je tudi spraševal, ali bo Jugoslavija ob novonastalih težavah (gospodarska blokada, politična osamitev, vojaški pritisk) vstopila morebiti v zahodni tabor. Pirjavec se ne loteva leta 1948 celostno, pač pa raziskuje in analizira del tega kompleksa ter ga vključuje v organsko celoto. To pa sploh ne zmanjšuje vrednosti njegovega dela. Na podlagi raziskav arhivskega gradiva v Londonu, Washingtonu, Rimu, Parizu in drugod in študija zgodovinske in memoarske literature na omenjeno temo v najrazličnejših jezikih je avtor pravzaprav potrdil hipotezo, da je zahodna diplomacija gledala na informbirojevski spor v letu 1948 le z vidika blokovske politike. Pri tem velja pripomniti, da je avtor zasnoval okostje dela na študiju prispevkov naših avtorjev, predvsem Dedijerja in Dilasa; glede na to, da nam Jugoslovonom dela slednjega uradno niso dostopna, smo v Pirjevčevem delu zasledili seveda marsikaj »novega«. Avtorju gre nedvomno priznanje, da je opravil težaško raziskovalno delo, kar izpričuje med drugim tudi množina citiranega arhivskega gradiva in literature. Prav raziskava in uporaba arhivskega gradiva dajeta delu znanstveno vrednost.

Se nekaj besed glede nedostopnosti arhivskega gradiva; na zaprtost naših arhivov sta opozorila tako avtor kot tudi uvodničar knjige Peter Vodopivec. Pri tem moram pripomniti, da je žal v naših arhivih bore malo »novega« na temo »leto 1948«. Zakaj? Večinoma so tedanji akterji naše politike takratna dogajanja objavili že v svojih memoarih, po drugi strani pa so zapisniki najrazličnejših sej, tudi »zgodovinskih«, kolikor sem jih imel priliko videti, zelo skopi, nepopolni, da ne rečem neuporabni; pri tem velja pripomniti, da so zapisnikarji v glavnem zapisali sklepe, kajti stil političnega vodenja na vrhu se je odvijal »na štiri oči«, brez zapisnikarjev, še pred sejami. Drugače povedano, ključno arhivsko gradivo, ki bo potrdilo ali zavrglo vrsto hipotez v okviru kompleksa leta 1948 ni v Jugoslaviji, temveč v sovjetskih arhivih, ki pa ostajajo slejkoprej nedostopni.

August Lešnik

Foto album — izseljencev iz Benečije / degli emigranti della Benecia. S študijami o posameznih migracijskih obdobjih / Con saggi sui periodi del fenomeno migratorio. Fotografski Krožek Rečan. Trst 1986, 177 str. + 206 fotografij.

Izseljevanje iz Benečije v 19. in 20. stoletju moramo obravnavati kot del začasnega ali trajnega izseljevanja Slovencev iz domovine z željo, da bolje zaslužijo in si s tem izboljšajo življenjski standard. Ima pa mnoge specifičnosti, ki so posledica geografskega položaja, komunikacijske usmerjenosti proti Furlanski nižini in življenja v Italiji po letu 1866.

Poleg splošnih vzrokov izseljevanja, ki so značilni za vse moderne ekonomske migracije pri evropskih narodih v zadnjih dveh stoletjih (npr. odhajanje iz ekonomskega zaostalosti v razvitejše predele sveta), so bili vedno prisotni tudi mikroekonomski, socialni, psihološki in drugi vzroki, ki so vzpodbujali k odhajanju v daljni svet. Pri izseljevanju beneških Slovencev najdemo določene skupne poteze z ostalimi slovenskimi tokovi, hkrati pa tudi vrsto posebnosti. Nanje opozorijo tudi avtorji spremnih besedil k posameznim poglavjem oziroma objavljenim sklopom fotografij (Ferruccio Clavara: Za novo oceno posledic emigracije na izvirno stvarnost, nepodpisani: »Guziriranje« — posebnosti sezonskega selitvenega pojava v Nadiških dolinah, Giorgio Qualizza: Trajno izseljevanje iz Furlanije in nadiških dolin od leta 1877 do leta 1915, nepodpisani: Izseljevanje iz nadiških dolin v času med obema vojnama, nepodpisani: Izseljevanje od leta 1945 do leta 1970, nepodpisani: Zadnja emigracija (od leta 1970 dalje) in nepodpisani: »Dikle«).

Navedel bom samo nekaj misli, ki so se mi porodile ob branju tekstov, ki nam odkrivajo v bistvu tragičen svet slovenskega življa na tujem iz polpretekle zgodovine ter sodobnosti. Ob razmišljanjih o pojmu »izseljevanje« z vidika njegove opredelitve se marsikdaj uporabljajo različne vsebinske oznake: da o izseljevanju lahko govorimo le v primerih zapustitve države ali domovine v ožjem pomenu besede (t. j. etničnega prostora) ipd. Še najbolj negotova determinanta je čas, saj je večina odhajajočih na tuje verjela v skorajšnjo vrnitev, čeprav je ostala za vedno v novi domovini. Ne glede na pestrost opredelitev tega pojma je na obrobju zanimanja raziskovalne javnosti t. i. začasno oziroma sezonsko izseljevanje, ki je bilo močno prisotno tudi pri beneških

Slovincih. Vzemimo primer žensk, mladih deklet in mater z otroci, ki so odšle na tuje in se predvsem kot služkinje, kuharice in poljske ali tovarniške delavke udinjale nadele ali daleč od doma. Beneške »dikle« so pod drugimi imeni poznali tudi drugi predeli slovenskega prostora. Mnoga gorenjska dekleta so se na prelomu iz 19. v 20. stoletje udinjale kot kuharice na domovih tržaških, graških in dunajskih meščanov, marsikatera Primorka je služila doto v Egiptu, veliko Prekmurk pa je v obdobju med obema vojnama garalo na francoskih poljih itd. Mnoga od teh deklet so se vrnila domov, mnoga pa so si ustvarila družine in ostala za stalno v tujini. Posebna oblika sezonskega in začasnega izseljevanja je bilo t.i. »guziranje« v Benečiji, ki so ga na Kranjskem poznali pod pojmom »havziranje«. To je bilo krošnjarenje, ki je bilo razvito zlasti med kočevskim in belokranjskim prebivalstvom. Pogosta oblika sezonskega dela pri moških je bilo delo v hrvaških in slavonskih gozdovih, in ko je tam zmanjkalo posla, državna meja ni bila ovira za odhajanje v daljne romunske gozdove. In še bi lahko naštevali. Pri obravnavanju modernega migriranja z najbolj številnim odlivom slovenskega življa v svet od srede druge polovice 19. stoletja, zlasti v Severno Ameriko in v obdobju med obema vojnama v Južno Ameriko in zahodno Evropo, moramo upoštevati te starejše oblike izseljevanja, ki sicer ni bilo množično, vzroki pa so bili podobni. Da migracijski proces pri Slovincih ni bil enosmeren, nam potrjuje ravno izseljevanje beneških Slovencev, saj je bila ena od smeri tudi Avstroogrška in mnoge beneške zidarje najdemo na gradbiščih v Ljubljani (npr. pri obnovi Gruberjevega kanala leta 1910), v knjigi pa so objavljene fotografije beneških opekarjev v Mariboru. Celovit pregled ekonomskih migracijskih gibanj na Slovenskem v 19. in 20. stoletju je naloga, ki je slovenska historiografija še ni obdelala.

Poglavitni del publikacije so fotografije, ki so jih vestni sodelavci krožka Rečan zbrali na terenu, jih razstavili leta 1981 in najpomembnejše objavili. S tem so jih ohranili in naredili dostopne širšemu krogu, saj so morali originale vrniti imetnikom. Čeprav je vrh izseljevanja pri Slovincih v zadnjih desetletjih pred prvo svetovno vojno sovpadal z uveljavljanjem fotografije, imamo zelo malo izseljenskih fotografij; nekoliko več jih je za obdobje med obema vojnama in seveda po drugi svetovni vojni. Kaj hranijo potomci izseljencev, tako v stari kot tudi novi domovini, ne vemo. V svetu obstojajo dela, ki prikazujejo priseljevanje, npr. v Ameriko, skozi fotografsko oko (npr. Philippe Dasnoy, *Vingt millions d'immigrants. New York 1880—1914 en photos. Paris/Bruxelles, 1977*). Pomena fotografije sta se zavedala tudi avtorja prvih dveh obsežnih izseljenskih publikacij, Jurij Trunk (*Amerika in Amerikanci, 1912*) in Jože Zavertnik (*Ameriški Slovenci, 1925*), ki sta objavila vrsto fotografij tudi iz življenja slovenskih izseljencev. Vendar je prva publikacija, posvečena izseljenskim fotografijam, delo avtorjev naše publikacije, ki jo uvede Riccardo Toffoletti s prispevkom: *Izseljevanje in fotografija*. Kot zgodovinarje nas zanima predvsem vsebinska povednost fotografij, ki so razen nekaterih starejših, delo amaterskih rok in nimajo umetniške vrednosti. Večina so utrinki posameznikov ali skupin na delovnih mestih ali v trenutkih sprostitve, zelo malo pa je t.i. dogodkovnih fotografij, in še te so vezane predvsem na pogrebe izseljencev. V oči nas zbodejo pogledi fotografirancev, njihovi, v glavnem narejeni nasmehi ter steklenice in kozarci, ki jih držijo v rokah. Večina fotografij so poslali domačim, in fotografiranci so se želeli prikazati sproščene in zadovoljne. Tako so objavljene fotografije beneških izseljencev ne samo za oči dopadljive, ampak imajo tudi dokumentarno vrednost in predstavljajo dragocen vir za sociozgodovinske in etnološke študije.

Marjan Drnovšek

OBVESTILA

TRI POSVETOVANJA V LETU 1990

Zveza zgodovinskih društev Slovenije pripravlja v letu 1990 v dneh od 1. do 3. oktobra jubilejno 25. Zborovanje slovenskih zgodovinarjev na temo Migracije v slovenski preteklosti. Zborovanje bo v Murski Soboti.

V letu 1990 bo od 20. do 24. avgusta v Leuvenu, Belgija, 10. mednarodni kongres ekonomskih zgodovinarjev.

17. mednarodni kongres zgodovinskih ved bo od 26. avgusta do 2. septembra 1990 v Madridu.

Podrobnejše informacije lahko zainteresirani dobe na sedežu naše zveze. O programu slovenskega zborovanja bomo še poročali.

Janez Marolt